

NINIEJSZY TEKST STANOWI FRAGMENT KSIĄŻKI:

Zygmunt Gloger

PISMA ROZPROSZONE

TOM II
1877–1889

Redakcja naukowa edycji
Jarosław Ławski i Jan Leończuk

Wstęp
Anna Janicka i Dorota Rembiszewska

Opracowanie tekstów i przypisy
Łukasz Zabielski, Sebastian Kochaniec,
Michał Siedlecki, Grzegorz Kowalski

Noty i słownik czasopism
Anna Janicka

Indeksy opracowali
Mona Al-Kaber i Michał Siedlecki

Całość 3-tomowej edycji można znaleźć na stronie
<http://www.ksiaznicapodlaska.pl/statics/gloger.html>

Publikacja powstała w ramach grantu NPRH pn. *Naukowa edycja krytyczna „Pism rozproszonych” Zygmunta Glogera w trzech tomach*. Czas trwania projektu: lata 2013–2017

Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku
Katedra Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” Uniwersytetu w Białymstoku
Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku

KSIĄŻNICA
PODLASKA

**NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI**

Białystok 2015

II. „Kalendarz Ilustrowany”

1

STARE PRZYSŁOWIA GOSPODARSKIE,
DOROCZNE I METEOROLOGICZNE,
„Jana Jaworskiego Kalendarz Ilustrowany” 1877, s. 128-134;
opublikowano w osobnej rubryce;
w tytule widnieje dopisek: „zebrał Z. Gloger”.

„Ty nie szydź z przepowiedni, bo niesie przysłowie:
Czego mędrzec nie zgadnie, to głupi przepowie”.

Był czas, gdy człowiek umiejący trafnie stosować przysłowia uchodził w swojej okolicy za mądrego, a nawet uczoność książkowa z uszanowaniem nazywała przysłowia „mądrością ludu”. Dziś w świecie literackim bierze górę inny sposób zapatrywania się na ten dorobek pokoleń: szukają słabej strony przysłów i radzi je przytaczają na pośmiewisko, kiedy wypadki toczą się wbrew zawartym w nich twierdzeniom. Nauka, siląc się na zerwanie zupełne z przeszłością, nic dziwnego, że nie chce oszczędzać i tej po niej spuścizny. Atoli jak częstokroć nieuzasadnione było dawniejsze sławienie, tak również bywa bezzasadne dzisiejsze przyzwanie przysłów. Nie ulega wątpliwości, że większą i ich część zbudowano na najwęższej podwalinie sylogizmu¹, na analogii; co gorsza, niektóre latają po świecie jedynie na skrzydłach rymu, albo zręcznej paraleli²; o wszystkich jednak powiedzieć tego nie można. Wiele przysłów odznacza się głębią i dojrzałością postrzeżeń, znajomością duszy ludzkiej, podpatrzeniem tajemnic przyrody, wdzięcznym ubraniem prawdy moralnej w sukienkę poetyczną. Lekceważyć więc ich nie ma powodu, choć twierdzenia w nich zawarte przyjmować należy z ostrożnością. Zresztą i sama nauka dzisiejsza czyż nie funduje się przede wszystkim na analogii? Czy nie daje się uwodzić rytmem głosek w źródłosłowie³, albo podobieństwem kształtów w organizmie? Bądźmy tedy wyrozumiali dla tych staroświeckich spostrzeżeń. Zbieracz ich pochlebia sobie, iż zgromadził tu zastęp możliwie najkompletniejszy z zakresu przypowieści gospodarskich.

* * *

STYCZEŃ

Styczeń, do pieca się przyczyni.

Na Nowy rok

Przybyło dnia na zajęczy (lub barani)⁴ skok.

Nowy rok pogodny,

Zbiór będzie dorodny.

Gdy na Nowy rok jasno,

To w gumnach⁵ będzie ciasno.

Gdy Nowy rok mglisty,
Jeść będą zboże glisty.

Królowie pod szopkę,
Dnia na kurzą stopkę.

Na Trzech Króli
Każdy się w kożuch (lub: do pieca) tuli.

Od Trzech Króli
Będą mrozy do Gertrulfi⁶.

Gdy Trzy Króle pogodą obdarzą,
Nie zasypiaj ranków gospodarzu;
Przyjdzie wiosna wnetki,
Pamiętaj na *hetki* (koniki)⁷.

Jeśli w Święty Paweł śnieg albo deszcz pada,
Dobrych urodzajów spodziewać wypada.

W dzień Świętej Pyski⁸ (dnia 18 stycznia)
Mróz zaziera do miski.

Święta Agnieszka (dnia 21)
Wypuszcza (niekiedy) skowronka z mieszka
(lub: Wypuszcza skowronka spod kamyszka).

W dzień Świętego Wincentego i w Nawrócenie Świętego Pawła, gdy pogoda świeci, spodziewaj się dobrego lata i jesieni.

LUTY

Spyta Luty:
– Masz-li buty?

Kiedy Luty,
Obuj chłopie dobre buty.

Luty wygania kowali z huty.

Czasem Luty – ostro kuty,
Czasem Luty – same pluty⁹.

Luty czasem się zlituje,
Że się i wół już w kolei napije.

Gromnica¹⁰ – zimy połowica.

Na Gromnice,
Łataj bracie rękawice.

Gdy na Gromnicę roztaje,
Rzadkie będą urodzaje.

Na Matkę Boską Gromniczną lepiej że wilk wpadnie do owczarni, niż kiedy słońce przez drągi zaświeci (to jest, kiedy nie ma nic paszy na ruszcie).

Święty Błażej.
Gardła zagrzej.

Święta Weronika
Słonko pomyka.

Po świętej Dorocie
Wyschną chusty na płocie.

Na Święty Walek¹¹
Nie ma pod lodem balek¹².

Jeśli o Świętym Pietrze w lutym ciepło służy,
Do Wielkiejnocy zima czasy swe przedłuży.

Święty Piotr, gdy się rozgrzeje,
Wiosna prędko nie przyspieje.

Święty Maciej zimę traci,
Albo ją bogaci.

Gdy Święty Maciej lodu nie stopi,
Długo jeszcze w ręce chuchać będą chłopci.

Jeśli w Święty Maciej zimno,
To dawaj wołowi pilno.

Jak w Święty Maciej ciepło,
To się będzie długo wlekło.

Na Świętego Macieja
Pierwsza wiosny nadzieja.

W Mięsopesty¹³
Żaden brzuch nie pusty.

Gdy w Mięsopesty mrozy lub śniegi panują,
Wina i chleba mało obiecują.

Kiedy pada w Ostatni Wtorek¹⁴,
To za Inem uciekaj na dołek (bo będzie susza).

Kto tam puka?
Wstępna Środa¹⁵ żurowi uprzęta.

We Wstępna Środę
Zapuść brodę;

A żurek
Staw na murek.

MARZEC

Suchy marzec, mokry maj,
Rośnie żyto jako gaj.

Kto sieje groch w marcu,
Będzie gotował go w garncu.
Marzec nie da sobie lutemu narzec¹⁶.

Młoda rada, marcowa pogoda, skutku nie mają.
Ile mgieł w marcu,
Tyle deszczów w czerwcu.

Co marzec wypieczę,
To kwiecień wysieczę.

Na Świętego Kazimierza
Wyjdzie skowronek spod perza.

Na Świętego Kazimierza
Czajka przybieża.

Na Święty Kazimierz
Dzień z nocą zmierz.

Na Święty Kazimierz
Już nie zmarzniesz.

Czterdziestu Męczenników jakich,
Czterdzieści dni takich.

Kiedy na Czterdziestu Męczenników marznie,
To jeszcze czterdzieści nocy przymarznie.

Na Świętego Grzegorza
Idzie zima do morza

Na Świętego Grzegorza
Idą rzeki do morza.

Na Świętego Grzegorza
Nie stoi już świnia o gospodarza.

Prosiła świnia gospodarza,
By ją zachował do Grzegorza;
A po świętym Grzegorzu
Puść mnie za płot gospodarza.

Święty Józef pogodny
(lub: Oblubieniec pogodny),
Będzie roczek urodny.

Na Świętego Józwa,
Przez pole bruzda.

Na Święty Józek
Czasem śniegu, a czasem trawy wózek.

Gdy bocian na Święty Józef przyleci,
To na skrzydłach resztki śniegu przynosi.

Na Święty Benedykt
Kaczka jajek myk¹⁷.

Benedykt w pole z grochem, Wojciech z owsem jedzie,
Stanisław ze lnem, Filip tatarkę¹⁸ wywiedzie.

Na Zwiastowanie
Przybywaj bocianie.

Jaki dzień Zwiastowania Najświętszej Panny, taki dzień pierwszy Wielkiejnocy.

Jak bocian przyleci,
Możecie wyjść na dwór dzieci.

Na Zwiastowanie Najświętszej Panny jaskółki się pokazują i wiosnę zwiastują.

Jak przylecą żurawie,
Wtedy się groch godzi siać prawie.

Jak przylecą żurawie,
Można bydło paść na trawie.

KWIECIEŃ

Kwiecień, plecień, bo przeplata
Trochę zimy, trochę lata.

Przyjdzie kwiecień,
Ostatki z gumna wymieciem.

Przyjdzie kwiecień,
Z lada czego wianek spleciem.

Jeszcze będzie zimno i na żaby,
I na baby, i na las,
A najwięcej na nas.

Prima aprilis,
Nie patrz, bo się omylisz.

Na Świętego Franciszka
Przylatuje pliszka¹⁹.

Na Święty Wincenty (dnia 5 kwietnia)
Szcypie mróz z pięty.

Święta Agnieszka
Dogrzeje kamyszka²⁰ (dawniej dnia 21 kwietnia).

Święty Wojciech
Kobyli pociech (konie idą na trawę).
Jeśli pada na Święty Wojciech, to trzecia kopa²¹ siana na polu ginie.

Kiedy grzmi na Świętego Wojciecha
Rośnie rolnikom pociecha.

Na Świętego Wojciecha
Pierwsza wiosny pociecha.

Na Świętego Wojciecha Patrona
Powinna się skryć w życie wrona.

Jeśli na Święty Wojciech wrony z żyta nie widać,
To można bydełku resztę paszy wydać.

Kto sieje jarkę²² po świętym Wojciechu,
To lepiej żeby ją zatrzymał w miechu²³.

Po świętym Wojciechu
Trzeba wszystko trzymać jak w miechu
(To jest pilnować bydła i drobiazgu, żeby szkody w ogrodach i polach nie było.)

Do Świętego Jerzego
Paszy u każdego;

A na Święty Jerzy
Gospodarz się jeży.

Kiedy Jerzy schowa wronę w życie,
Będzie zboża obficie.

Na Święty Jerzy
Trawka się pierzy.

Na Świętego Marka
Groch wyrasta z ziarnka.

Święty Marek
Rzuci do wody ogarek.

Święty Marek
Poszedł na folwark
Oglądać żytko,
Czy wzeszło wszystko.

Na Świętego Marka
Sieje się ostatnia jarka.

Na Świętego Marka
Późny owiec²⁴, wczesna tatarka.

(WIELKANOC)

W Wielki Piątek
Dobry siewu początek.

Kiedy w Wielki Piątek rosa,
To nasiej gospodarzu dużo prosa.
To kiedy w Wielki Piątek mróz,
To proso na górę włóż.

Jak w Wielki Piątek pada, to będzie suchy rok.

Pogodny dzień Wielkonocny
Grochowi wielce pomocny.
Jak na Wielkanoc pada,
To trzeci kłos w polu przepada;
Ale jak na Zielone Świątki pada,
To złe naprawia.

Gdy w końcu kwietnia deszcz porosi,
Błogosławieństwo polom przynosi.

Kiedy grzmi na goły las,
Rośnie dla rolników ciężki czas.

Jak kukułka zakuka na suchy (goły) las,
To będzie głodny czas;
A gdy zakuka w zielonym gaju,
Spodziewaj się urodzaju.

Kiedy kukułka zakuka,
A chłop w stodole puka (młóci), to dobrze.

Kiedy dudek zapieje,
Wtenczas się bób sieje.

Bobu, grochu
Siej po trochu,
A gdyś wartki,
Chwyć się jarki.

MAJ

Przyjdzie Maj,
Resztę bydłu daj,
A sam za piec uciekaj.

Maj, bydło w pole pchaj,
Albo w domu daj,
Albo za ogon dźwigaj.

Kto sieje groch w maju,
Gotuje go w jaju.

Mokry maj,
Rośnie żytko jako gaj.

Kiedy pierwszy maja płacze,
Będą chude klacze.

Deszczyk majowy i łzy panny młodej niedługo trwają.

Święty Krzyż²⁵,
Owce strzyż.

Kiedy w Znalezienie Krzyża Świętego deszcz pada, orzechy nie obrodzą.

Do Świętego Stanisława
Z pastuchami sprawa (zatykają się łąki w dniu tym).

Len zasiany na Świętego Stanisława
Urośnie jako trawa.

Stanisławów owiesek, Marcinkowe żytko,
Licha warto wszystko.
(lub: Urbanów owies, Gawłowe żytko
Kata warte wszystko.)

Święta Zofija
Kłosa wywija.

Na Wniebowstąpienie: Pan Bóg wstępuje w niebo, robak w mięso, kwas w piwo, a diabeł w babę (zaczynają się bowiem upały i liczne bardzo prace dla gospodyni).

Boże Wstąpienie,
Żytka wymiecenie (wykłosowanie²⁶).

Do Świętego Ducha
Nie zdejmuj kozucha;
A po Świętym Duchu
Chodź jeszcze w kozuchu.

Do Zielonych Świątek
Najlepszy od krów wziętek.

Jak przyleci kraska²⁷,
To Boża łaska.

CZERWIEC

Czerwiec stały – grudzień doskonały.

Siej jęczmień na Norberta.
A będzie pełna sterta.

Jeżeli pada na Medarda,
To czterdzieści dni szarga.

Na Święty Antoni
Pierwsza się jagódka zapłoni.

Kto sieje tatarkę na Świętego Antoniego i Wita,
To się mu uda i ta, i ta.

Do Świętego Wita
Nie chodź do żyta.

Na Świętego Wita
Chłopi jęczmienia już nie sieją.

Pan Jezus pyta
Świętego Wita:
– Święty Wicie,
Duże ziarnko w życie?
– Nie słyszę, Panie,
Aż połowa ptactwa śpiewać przestanie.
– Niech się ptactwo uciszy,
A Wicio usłyszy.

Na Święty Wit
Słowik cyt²⁸.

Na Święty Wit
Połowa ptactwa cyt.

Na Świętego Wita
Zboże zakwi ta.

Po Świętym Wicie
Połowa ziarna w życie.

Pogoda od Wita do Jana,
Gospodarza wygrana.

Na Święty Protazy
Każdy się poparzy.

Święty Jan
Przyniósł jagód dzban.

Jak się Święty Jan rozczuli
(lub: Gdy się Jasio rozczuli),
To go dopiero Najświętsza Panna utuli.

Gdy susza przed Świętym Janem mawiali plebani: „Do Świętego Jana proście parafianie wszyscy o deszcz, bo po Świętym Janie to i ja sam uproszę”.

Kiedy człowiek łąki kosi,
Lada baba deszcz uprosi.

Skoro ochrzczi wodę Janek,
Tuli światło swoje dzionek (skraca się).

Święty Janie,
Głuchy na kukanie
(Okolo tego czasu kukułka przestaje kować²⁹).

Jak nie wylinieje koń do Świętego Jana,
Niech idzie do drugiego pana.

Święty Jan żołędź zawiązał,
A Święty Michał pospychał.

Jeśli Piotr Święty z Świętym Pawłem płaczą
To przez tydzień ludzie słońca nie zobaczą.

Jak kwitnie bób,
To największy głód;
A jak mak,
To nie tak.

(BOŻE CIAŁO)

Boże Ciało
Żytka zakściało³⁰.

LIPIEC

Lipiec, ostatek starej mąki wypiecz.

Gdy w Nawiedzenie deszcz pada,
Czterdzieści dni ulewa nie lada.

Nawiedzenie Matki Boskiej,
Już się chylą ciężkie kłoski.

Źle na Prokopa,
Jak zmoknie kopa.

Wraz ze Szkaplerną Matką,
Na zagon³¹ z czeladką.

Na Święty Jakub
Chlewa już nie kup.

Jaki Jakub do południa,
Taka też zima do grudnia;
Jaki Jakub po południu,
Taka też zima po grudniu.

U kogo bieda, u tego zawsze przed Świętym Jakubem.

Na Święty Jakub
Początek rachub.

Ze Świętym Jakubem
Bierz łyżkę z czubem.

Od Świętej Hanki
Chłodne wieczory i ranki.

SIERPIEŃ

Kto we żniwa patrzy chłodu,
Nacierpi się w zimie głodu.

Do Świętego Piotra Palikopy³²

Nie twoje w polu snopy.

Na Święty Dominik

Kopy z pola myk, myk.

Na Święty Wawrzyniec

Czas orać w oziemiec³³.

Na Święty Wawrzyniec

Prowadź przez pole gościniec

(Bo już wszystko zżęte).

Na Święty Wawrzyniec

Dostaje kapusta wieniec;

A od Tadeusza

Dostaje kapelusza.

Na Świętego Wawrzyńca,

Szukają kobiety we lnie promieńca (włókna).

Na Świętego Wawrzyńca

Idą orzechy do wieńca (dożynkowego).

Na Święty Roch

W stodole groch.

Groch do stodoły,

Podwieczerek do komory.

Grochowy wiecheć,

Na wieczór trochę posiedź.

Na Święty Jacek

Będzie nowy placek.

Święty Bartłomiej

Podwieczerek potłumi.

Święty Bartłomiej

Wszystko w polu potłumi.

Święty Bartłomiej

Już z ręką na płomień.

Po Świętym Bartłomieju z łyżki deszczu ceber błota.

WRZESIEŃ

Wrzesień – jesień.

Wrzesień – a jaka kieszeń?

Jesień, schowaj rękę w kieszeń (bo zimno).

Przyszła jesień,

A tu próżna kieszeń.

Wielka dla siejby³⁴ wygoda.
Gdy w Święty Idzi pogoda.

Święty Idzi
Na polu nic nie widzi.
Święty Idzi
Podwieczorku nie widzi.

Święty Idzi
Do szkoły pędzi (dziatwę).

Na jarmark: Święty Idzi,
Biegną szewcy, chłopci, Żydzi.

Było takie jakieś prowincjonalne przysłowie:

Na Święty Idzi
Śpieszą szlachta, śpieszą Żydzi,
Wół, osioł, żak i świnia,
Wszystko spieszy do Gostynia³⁵.

Gdy Narodzenie Maryi pogodne,
Będzie tak cztery tygodnie.

Przed Boga-Rodzicą („siewną”)
Siej żyto przed pszenicą;
Po Boga-Rodzicy
Chwyć się do pszenicy.

Panna się rodzi,
Jaskółka odchodzi.

Na Matkę Boską Siewną zła to gospodyni,
Która Inu z wody nie wyczyni.

Ranna siejba rzadko omula³⁶, a późna zawsze.

Pogoda na Nikodema,
Niedziel cztery deszczu nie ma.

Minął Ja – kup, nadszedł To – masz.

Po Świętym Mateuszu
Nie chodź bracie w kapeluszu.

Niech po Świętym Mateuszu chucha,
Kto sobie nie kupił kozucha.

Święty Michał
Wiechy³⁷ pospychał.

Święty Michał
Płoty porozpychał.

Święty Michał
Będzie ludzi w kominek wpychał.

Przyjdzie Święty Michał,
Będzie ogorzelinę (z twarzy) spychał.

Grzmot w dzień Świętego Michała,
Żywność przysła, Bogu chwała
(Wróżba urodzaju).

PAŹDZIERNIK

Po Świętym Franciszku
Paszą bydło na żytnisku (na młodej oziminie).

Na Święty Francisz
Czego się chłopie po polu kręcisz?

O Świętej Brygidzie
Babie lato przyjdzie.

Święta Jadwiga do kapusty miodu dodaje.

Na Świętego Łuka
Schowaj pług i włóka³⁸.

Święty Łukasz,
Czego w polu szukasz?
– Rzepy,
Alboś to ślepy?

Na Świętą Urszulę rosa już marznie niekiedy w nocy, stąd zagadka:

Święta Urszula
Perły rozsuła.
Miesiąc wiedział,
Nie powiedział.
Słońce wstało,
Pozbierało.

Na Świętego Kryspiana
Każda szewczyna pijana⁴.

Na Świętego Szymona i Judy
Boi się koń grudy.

Na Świętego Szymona i Judy
Spodziewaj się śniegu albo grudy³⁹.

Na modrzewiu zima
Niedługo trzymał.
Kiedy klon wcześniej opada,
Ostrą zimę zapowiada.

LISTOPAD

Wszyscy Święci niezgodą
Wiatry ze śniegiem nawiodą.

Wszyscy Święci przyniosą albo kobiałkę ciepłą, albo kobiałkę zimną (to jest tego lub owego niewiele).

Na Wszystkich Świętych od zrębu
Utnij gałąź dębu;
Jeśli soku nie ma,
Będzie tęga zima.

lub: Na Wszelkich Świętych sztuka:

Utnij gałąź buka;
Gdy już soku nie ma,
Będzie tęga zima.

Dzień Zaduszny bywa pluśny,
Niebo płacze, ludzie płaczą,
A ubogich chlebem raczą,
Rozdając jałmużnę
Za duszyczki różne.

Na Świętego Teodora
Zapełniona komora⁴⁰.

Na Marcina
Gęś do komina.

Dzień Świętego Marcina
Dużo gęsi zarzyna.

Marcinowa gęś po wodzie,
Boże Narodzenie na lodzie;
Marcinowa gęś po lodzie,
Boże Narodzenie po wodzie.

Wiatr od południa w wigilię Świętego Marcina,
Pewnie będzie lekka zima.

Gdy na święty Marcin śnieg upadnie, mówią, że święty ten przyjechał na białym koniu; gdy nie ma śniegu, to na wronym (czyli karym). Święty Marcin bowiem przedstawiany bywa na obrazach jako rycerz na koniu.

Święta Katarzyna
Adwent zaczyna;
A Święty Jędrzej
Jeszcze mędrzej.

Święta Katarzyna śmiechem,
Święty Jędrzej grzechem.

Na Święty Jędrzej
Szukają baby przędzy.

Gdy miękko na Jędrzeja,
To nie dobra nadzieja.

GRUDZIEŃ

W Święto Barbarki
Zdejm z rusztu sanki.

Kiedy w Świętą Barbarę mróz,
To chłopie sanie na górę włóż.
lub: Kiedy w Świętą Barbarę mróz,
To szykuj chłopie dobry wóz.

Kiedy na Świętą Barbarę błoto,
Będzie zima jak złoto.

Gdy na Barbarę gęś chodzi po lodzie,
To Boże Narodzenie po wodzie.

Gdy Święta Barbara po wodzie,
To Boże Narodzenie po lodzie.

Na Mikołaja porzuć wóz,
A do sani załóż.

Na Świętego Mikołaja
Czeka dzieciąt cała zgraja;
Da posłusznym ciasteczko,
Złe przekropi różeczką.

(Jest zwyczaj, że w dniu tym wieczorem wchodzi do izby osoba, niby święty Mikołaj, przebrana w biele, z różgą w ręku i podarkami. Dzieci, które były niegrzeczne i paciorka nie umiały, bywają karcone; grzeczne zaś i umiejące paciorek obdarza święty Mikołaj jabłkami, orzechami i innymi podarkami. Stąd do dnia tego przywiązane są powyższe wierszyki.)

Święta Łuca⁴¹
Dnia przyrzuca.

(Ze starego kalendarza, to jest przed rokiem 1582, świętej Łucji wypadało w dniu 23 grudnia, kiedy dnia zaczyna przybywać, stąd słuszne przysłowie:

Święta Łuca
Dnia przyrzuca.⁴²

Gdy jednak w roku pomienionym przeniesiono świętą Łucję na 13 grudnia, stare przysłowie nie mogło już być nadal w dawnym znaczeniu używane i odtąd:

Święta Łuca
Dnia przykróca lub ukróca.)

Na Święty Toma⁴³
Gody⁴⁴ już doma (dna 21 grudnia).

Mówił Święty Toma,
Że najlepiej doma.

Koło Świętej Ewy
Noś długie cholewy.

W Wigilią
Dzieci biją.

Wigilia piękna, a jutrznia⁴⁵ jasna,
Będzie stodoła ciasna (to jest pełna).

Jeśli pola zielone,
Gdy się Chrystus rodzi:
Gdy zmartwychwstaje,
Śnieg z mrozem kołaczom⁴⁶ przeszkodzi.

Kiedy Gody jasne, to stodoły ciemne (pełne).
Kiedy Gody ciemne, to stodoły jasne (puste).

Boże Narodzenie po lodzie,
Wielkanoc po wodzie.

Boże Narodzenie białe, Wielkanoc zielona;
Boże Narodzenie zielone, Wielkanoc biała.

Na Boże Narodzenie
Weseli się wszelkie stworzenie.

Na Święty Szczepan
Każdy sobie pan.

Na Świętego Szczepana
Kto co rok odmienia pana,
Zła na nim sukmana⁴⁷.

Na Świętego Szczepana,
Bywa błoto po kolana.

---

^a Święty Kryspian – patron szewców. [Kryspin i Kryspinian (zm. ok. 286) – bracia rodzeni, męczennicy i święci Kościoła katolickiego oraz prawosławnego – przyp. Red.]

^b Modrzew bowiem zrzuca na zimę igły (kolki), kiedy nie ma jeszcze stałych śniegów.

¹ Sylogizm – w logice tradycyjnej: schemat wnioskowania, w którym przechodzi się z dwu przesłanek zawierających ten sam termin do konkluzji zbudowanej z pozostałych dwóch terminów występujących w przesłankach, np. jeśli każdy człowiek jest ssakiem, a każdy ssak jest kręgowcem, to każdy człowiek jest kręgowcem.

² Paralela – zestawienie cech analogicznych w rzeczach porównywanych; również: cechy podobne, analogiczne.

³ Źródłosłów – podstawa etymologiczna wyrazu; również: etymologia.

⁴ W nawiasach znajdują się przypisy Glogera.

⁵ Gumno – budynek, w którym składano zboże przed wymłóceniem; również: plac w stodole z twardo ubitej ziemi, na którym młóciło się zboże.

⁶ Tzn. do imienin Gertrudy, czyli 17 marca.

⁷ Hetka – lichy, zabiedzony koń.

⁸ Św. Pryscylla, Pryska – święta katolicka i prawosławna, męczenniczka z I w. n.e.

⁹ Pluta – plucha.

¹⁰ Gromnica – świeca woskowa poświęcona w kościele; zapalana z powodu różnych okazji, np. przy umierającym czy podczas burzy dla rzekomego odstraszenia piorunów.

¹¹ Chodzi o świętego Walentego, tj. 14 lutego.

¹² Balka – belka, kłoda drzewa, używana do ruszowań, umocnień wszelkiego rodzaju; tu w znaczeniu: na Świętego Walka lód robi się cienki i może nie utrzymać większego ciężaru.

¹³ Mięsopust – trzy ostatnie dni karnawału, ostatki, zapusty; również: karnawał.

¹⁴ Ostatni Wtorek – dzień poprzedzający Środę Popielcową.

¹⁵ Wstępna środa – Popielec.

¹⁶ Słowo „narzec” posiadało w staropolszczyźnie wiele znaczeń; w tym przypadku chodzi o „przyrzec, obiecać”. Można było narzec komuś kogoś – czyli obiecać, przyrzec mu tę osobę

¹⁷ Myk – zwrot oznaczający szybki, nagły ruch. W tym przypadku chodzi o obfitość jajek, które zniesie kaczka na dzień Św. Benedykta.

¹⁸ Tataraka – gatunek gryki.

¹⁹ Pliszka (łac. *Motacillidae*) – gatunki ptaków z rodziny pliszkowatych, na terenie Polski występują pliszka cytrynowa, górska, siwa i żółta.

²⁰ Kamyszek – mały kamień; kamyczek.

²¹ Kopa – złożone w stertę siano, słoma itp. lub snopy zboża ustawione w określony sposób.

²² Jarka – zboże jare, czyli jednoroczne, których cały cykl rozwojowy zachodzi w jednym okresie wegetacyjnym; m.in. gryka, kukurydza, jęczmień, owies, pszenica itd.

²³ Miech – tu w znaczeniu: wór, torba, sakwa.

²⁴ Tzn. owies.

²⁵ Chodzi o święto Podwyższenia Krzyża Świętego – związane z tradycją odnalezienia relikwii krzyża, na którym umarł Jezus Chrystus. Jest on dla chrześcijan największą relikwią. W Kościele katolickim obchodzone było za czasów Glogera 3 maja; współcześnie 14 września.

²⁶ Kłosać się – wypuszczać kłosa.

²⁷ Kraska (łac. *Coracias garrulus*) – ptak pogranicza lasów i pól, przedstawiciel rzędu kraskowych o pięknym, kolorowym upierzeniu.

²⁸ Cyt – wykrzyknik wzywający do zachowania ciszy.

²⁹ Kować – kuć, tu w znaczeniu: kukać.

³⁰ Zakścicało – gwarowe: zechciało, zapragnęło.

³¹ Zagon – długi, wąski pas ziemi uprawnej.

³² Przydomek „Palikopa” przyłgał do św. Piotra w polskiej tradycji ze względu na gwałtowne burze z piorunami na przełomie czerwca i lipca. Dawniej bywały one głównym źródłem pożarów stodół, zabudowań lub stogów zboża czy siana. „Palikopa” – dosł. podpala kopy siana.

³³ Oziemiec – zagon.

³⁴ Siejba – siew.

³⁵ Gostyń – do 1887 r. miasto w powiecie krobckim Prowincji Poznańskiej Królestwa Prus, później miasto powiatowe, obecnie miasto powiatowe województwa wielkopolskiego.

³⁶ Omulać – oblepiać błotem, zamulać.

³⁷ Wiech – pęk czegoś, zwłaszcza słomy, gałęzi.

³⁸ Włoka – konne narzędzie rolnicze do wyrównywania i kruszenia górnej warstwy gleby.

³⁹ Gruda – zmarzlina; zamrznięta ziemia.

⁴⁰ Komora – tu w znaczeniu: niewielka izba bez okien, służąca do przechowywania odzieży, drobnych sprzętów lub żywności.

⁴¹ Św. Łuca – tzn. Lucia, czyli święta Łucja.

⁴² Powtórzenie tego samego przysłowia – zgodne z oryginałem.

⁴³ Święty Toma – chodzi o św. Tomasza. Imię pochodzi od aramejskiego słowa *toma* (podwójny, bliźniak).

⁴⁴ Gody – tu w znaczeniu: święta Bożego Narodzenia i okres od Bożego Narodzenia do Trzech Króli.

⁴⁵ Jutrznia – w Kościele katolickim: modlitwa odmawiana przed wschodem słońca.

⁴⁶ Kołacz – placek pszeniczny kolistej postaci, dawniej na wsi obrzędowe ciasto weselne lub świąteczne.

⁴⁷ Sukmana – długie męskie okrycie wierzchnie z sukna lub wełny, dołem rozszerzane, dawniej powszechnie noszone przez chłopów.

HERBARZ
IGNACEGO KAPICY
MILEWSKIEGO

(DOPEŁNIENIE NIESIECKIEGO)

WYDANIE

BIBLIOTEKI XX. CZARTORYSKICH

W SIENIAWIE.

W KRAKOWIE

W DRUKARNI „CZASU“ W. KIRCHMAYERA

1870.

Strona tytułowa Herbarza Ignacego Kapicy Milewskiego z 1870 roku
[ilustracja od Red. tomu]